

ЛИНГВИСТИЧНИ ПРОБЛЕМИ

LINGUISTIC PROBLEMS

Година I, кн. 1

Year I, Issue 1

Благоевград, 2019

Редакционна колегия

Биляна Тодорова – отговорен редактор на броя

Лъчезар Перчеклийски

Радослав Цонев

София Мицова

Мария Багашева

Десислава Йорданова-Петрова

Красимира Хаджиева

Наделина Ивова

Editors

Bilyana Todorova – editor in chief

Lachezar Perchekliyski

Radoslav Tsonev

Sofiya Mitsova

Mariya Bagasheva

Desislava Yordanova-Petrova

Krasimira Hadzhieva

Nadelina Ivova

Рецензенти на броя: проф. Л. Илиева, проф. Ант. Стоилов, доц. Елена Крейчова, доц. Кр. Чакърова, доц. Кр. Петрова, доц. Н. Стаянова, доц. Р. Цонев, доц. Раки Бело, доц. Л. Перчеклийски, д-р С. Мицова, д-р К. Ушева, д-р Кр. Хаджиева, д-р Д. Йорданова-Петрова, д-р М. Багашева, д-р Н. Ивова, д-р Л. Ненова.

Редактор на английски език: д-р Мария Багашева.

Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград

ISSN: 2682-9673

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Биляна Тодорова – Лингвистичните издания в Благоевград: история, предизвикателства, перспективи	7
--	---

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. КОДИФИКАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Иван Кочев, Ана Кочева – Плурицентризмът на българския книжовен език – резултат от диалектни кодификации и от диалектизирани прекодификации	21
Антони Стоилов – Пак за определителния член в българския език	42
Татяна Илиева – Транспозицията като словообразователен способ в историята на българския език или за превращенията на една старобългарска дума	47
Мариана Куршумова – Славянобългарският книжовноезиков тип и формирането на историографския стил (Върху материали от Поп-Йоановата преправка /1830 г./ на Паисиевата история)	59
Атанаска Тошева – Преписите на Рилската преправка на „История Славянобългарска“ – текстологична и езикова характеристика	67
Андрей Бобев, Любка Ненова – За изданието на службата и житието на св. Йоан Рилски от йером. Антоний Радивилowski (Киево-Печорска лавра, 1671 г.)	75
Ангелина Василева – Заглавните думи в „Словарь болгарскаго языка по памятникамъ народной словесности и произведениймъ новѣйшей печати“ на Александър Дювернуа	96

МОРФОЛОГИЯ. СИНТАКСИС

Красимира Алексова, Екатерина Търпоманова – Презумптивът в българския и румънския език	106
Красимира Петрова – Граматически и семантически транспозиции при междуметията	117
Катерина Ушева – Тройната местоименна показателна система в разложкия говор	129
Красимира Хаджиева – Проблеми на членуването в съвременния български език. Защо въпрос №7 предизвика недоволството на българина?	139
Hristina Fotis Terzopoulos – Reflections on the theories of definiteness	164
Петя Осенова – Параметри на нулевата субектност в българския език	173
Радослав Цонев – За някои специфични синтактични конструкции в българската разговорна реч	180
Мариана Георгиева – Интровертно генерирана предикация	187
Александра Колева – Поява и развой на концепциите за сложно съставно изречение и неговите видове в българските граматики през възраждането и първите десетилетия на XX век	195

СЛОВООБРАЗУВАНЕ. ЛЕКСИКОЛОГИЯ. ОНОМАСТИКА

Дениса Черма, Лилия Илиева – Славянските заемки в албанския език през XVII век (по материали от латинско-албанския речник на Франг Барди)	205
Раки Бело, Наталия Сотирова – Лексикални заемки от гръцки произход в един	216

български говор от Югоизточна Албания	
Кристияна Симеонова – Към въпроса за универбирането в съвременния български и руски книжовен език	226
Мария Багашева – Към въпроса за превода на български менюта на руски език	232
Ана Кочева – Наративни устойчиви сравнения с анималистичен лексикален компонент в български и в словенски език	238
Десислава Йорданова-Петрова – Аугментативите в романа „Христос отново разпнат“ на Никос Казандзакис и техните съответствия в българския превод	243
Надежда Сталянова, Елена Руневска – За някои лексикални явления в българския език, или какво означава думата <i>джендър</i>	252
Анна Чолева-Димитрова – Старинните антропоними в микротопонимията (по материали от Царибродско)	256
Надежда Данчева – Модните лични имена в началото на XXI век	274
Юлиана Карпузова – Семантични особености на ученическите прякорни имена в Кюстендил	285
Mimoza Puto – Albania in the informative speech of Spanish newspaper “EL PAÍS”	295
Миранда Бело – Етикетният език в говора на село Стеблево (Р Албания)	303
МЕТОДИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ И ЧУЖД ЕЗИК	
Светозара Халачева – Електронни дидактически материали за усвояване на лексикални знания по български език като чужд (Нива А1 И А2)	313
Елена Хаджиева, Рени Манова – „Влизам в час“, или за новите фразеологизми в съвременната речева практика на чужденци	320
Penka Hristova – Impact of EU exchange programmes on the language skills of the participants: the experience of some Sofia schools	330
РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ	
Лъчезар Перчеклийски, Милена Накова – Словообразуване на девербалните съществителни в български паметници от XIV век	341

CONTENTS

EDITORIAL

Bilyana Todorova – Linguistic issues in Blagoevgrad: history, challenges, perspectives	7
---	---

HISTORY OF BULGARIAN LANGUAGE. CODIFICATION OF BULGARIAN LANGUAGE

Ivan Kochev, Ana Kocheva – The pluricentrism of the Bulgarian literary language – a result of dialectal codifications and recodifications	21
Antoni Stoilov – The definite article in Bulgarian revisited	42
Tatyana Ilieva – The transposition as a word-formative method in the history of the Bulgarian language or on the transformation of an Old Bulgarian word	47
Mariana Kurshumova – The Slavonic Bulgarian-language type and the formation of the historiographical style (on the materials of the Priest-Yoan's recondition (1830) of Paisie's History)	59
Atanaska Tosheva – The Copies of the Rila remake of “Istoriya Slavyanobulgarska” – text and linguistic characterisation	67
Andrey Bobev, Lyubka Nenova – About the edition of the service and the life of St. Ioan of Rila by hieromonk Antonij Radivilovski (Kiev-Pechersk lavra, 1671)	75
Angelina Vasileva – The headwords in “A dictionary of Bulgarian language based on folk literary heritage and publications of today’s press” by Alexander Duvernua	96

MORPHOLOGY. SYNTAX

Krasimira Aleksova, Ekaterina Tarpomanova – The Presumptive in Bulgarian and Romanian	106
Krasimira Petrova – Interjections: grammatical and semantic transpositions	117
Katerina Usheva – The triple demonstrative pronoun system in the dialect of Razlog	129
Krasimira Hadzhieva – On some features of the category of definiteness in Modern Bulgarian: why did one of the questions on the state matriculation examination in Bulgarian language and literature draw criticisms from the native speakers?	139
Hristina Fotis Terzopulos – Reflections on the theories of definiteness	164
Petya Osenova – Parameters of null subjects in Bulgarian	173
Radoslav Tsonev – On some specific syntactic constructions in Bulgarian colloquial speech	180
Mariana Georgieva – An introvertly generated predication	187
Aleksandra Koleva – The conceptions of the compound sentence and its subordinate clauses in Bulgarian language from the period of the national revival in Bulgaria to the beginning of the 20th century	195

WORD-FORMATION. LEXICOLOGY. ONOMASTICS

Denisa Çerma, Liliya Ilieva – Slavic loanwords in Albanian language in the seventeenth century (based on excerpted data from the Latin-Albanian dictionary of Frang Bardhi)	205
Raki Belo, Nataliya Sotirova – Lexical borrowings of Greek origin in one Bulgarian dialect from South-Eastern Albania	216

Kristiyana Simeonova – On the question of univerbation in contemporary Bulgarian and Russian literary language	226
Mariya Bagasheva – On the translation of Bulgarian menus into Russian	232
Ana Kocheva – Narrative phraseological units with animalistic lexical component in Bulgarian and Slovenian	238
Desislava Yordanova-Petrova – Augmentatives in Bulgarian and Greek. Meanings, functions and equivalents (based on Nikos Kazantzakis' novel 'Christ crucified' and its translation into Bulgarian)	243
Nadezhda Stalyanova, Elena Runevska – About some lexical phenomena in Bulgarian language or what does word gender mean	252
Anna Choleva-Dimitrova – Ancient anthroponyms in microtoponymy (based on data from the Tsaribrod region)	256
Nadezhda Dancheva – Most popular personal names at the beginning of the 21st century	274
Yuliana Karpuzova – Semantic features of students' nicknames in Kyustendil	285
Mimoza Puto – Albania in the informative speech of Spanish newspaper "EL PAÍS"	295
Miranda Bello – The social etiquette in the speaking community of the village of Steblevo (Republic of Albania)	303
 METHODOLOGY OF TEACHING BULGARIAN OR FOREIGN LANGUAGE	
Svetozara Halacheva – Electronic teaching materials for acquiring lexical knowledge in Bulgarian as a foreign language (levels A1/A2)	313
Elena Hadzhieva, Reni Manova – "Keeping up to date" or on the new idioms in contemporary speech practices of foreigners	320
Penka Hristova – Impact of EU exchange programmes on the language skills of the participants: the experience of some Sofia schools	330
 REVIEWS	
Lachezar Perchekliyski, Milena Nakova – Word-formation of the deverbal nouns in Bulgarian manuscripts from XIV century	341

МОРФОЛОГИЯ. СИНТАКСИС**MORPHOLOGY. SYNTAX****ПРЕЗУМПТИВЪТ В БЪЛГАРСКИЯ И РУМЪНСКИЯ ЕЗИК¹**

Красимира АЛЕКСОВА, Екатерина ТЪРПОМАНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

THE PRESUMPTIVE IN BULGARIAN AND ROMANIAN

Krasimira ALEKSOVA, Ekaterina TARPOMANOVA

Abstract: The paper discusses the categorial status, the paradigm, the semantics and the functions of the presumptive in Bulgarian and Romanian. In the two Balkan languages presumption may be expressed both by lexical and grammatical means that makes the contrastive approach applicable to analyzing the linguistic data. Far from being resolved, the problem of the grammaticalized presumptive raises more questions than answers.

Keywords: presumptive, grammaticalization, Bulgarian, Romanian.

I. Въведение

Изразяването на предположение по граматичен път чрез презумптивни глаголни форми, а не чрез лексикални средства, се оказва тема, която не се дискутира така активно в общолингвистичен и/или типологически аспект, както евиденциалната категория. За разлика от това въпросът за презумптива в балканските езици привлича все повече вниманието на езиковедите (вж. напр. Алексова 2005, 2018, Ганева 2006, Герджиков 1984, Конедарева 2015, Търпоманова 2017, Friedman 1998, Tarpomanova 2016, Mihaileanu 2006, Zafiu 2009, Mihos 2013). Настоящата работа се включва в дискусиата за презумптива в балканските езици, тъй като в нея има повече въпросителни, отколкото решени проблеми. Те са свързани не само с категориалния статус, но и с формалната парадигма на презумптива в българския и румънския език. А това отвежда към въпроса за етапа, в който днес се намира граматикализацията на презумптивното значение в двата езика. Конкуренцията с други средства за изразяване на презумптивност (най-вече с презумптивните употреби на *трябва* в българския език и *trebuie* в румънски, познати и в други езици, вж. за френския Declès, Guentchéva 2001) вероятно е довела до относително ниската честота на употреба на презумптива в българския език и

¹ Настоящият доклад е резултат от работата по научноизследователския проект на тема „Балканските езици като еманация на етно-културната общност на Балканите (типология на глагола)“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН, договор № ДН 20/9/11.12.2017 г. Изказваме благодарност за финансовата подкрепа.

изразената тенденция към занижаване на използването му в румънския. В този смисъл възниква интересен теоретичен въпрос с типологически характер – след като е започнал процесът на граматикализация, какво обуславя липсата на завършеност или забавянето му, ниската или намаляващата честота на употребите, но този въпрос остава за друго изследване, макар че тук беше направено предположението, че един от факторите е конкуренцията и по-широкото разпространение на предположителните употреби на *трябва*.

Презумптивът изразява собствено предположение на говорещия за състоянието на нещата в настоящето или миналото, една правдоподобна хипотеза, която е семантично идентична с епистемичните употреби на *трябва*, затова е уместно да се направи връзка с вижданията на Ж.-П. Декле и Зл. Генчева за употребите на *devoir* (*трябва*), които представляват абдуктивно умозаклучение (вж. Declès, Guentchéva 2001 и рецепцията у Targomanova 2017: 52–53). Според Г. Герджиков предположителните глаголни форми изразяват вероятно съждение. Авторът подчертава, че „вероятностните (правдоподобните) съждения изразяват предположения, възникващи на основата на непълнота на нашите знания (касае се за умозаклучения, при които изводът не следва строго логически от предпоставките, а само в определена степен се потвърждава от тях)“ (Герджиков 1984: 130). Ако се вземат предвид и отрицателните форми, формулата, дадена от Г. Герджиков, за семантиката на презумптива („Може би (навярно, вероятно) А притежава признак В“ (Герджиков 1984: 130) може да се трансформира по следния начин: ‘Може би (навярно, вероятно) притежава/не притежава признак В’. Според изследователя презумптивът показва „кое от двете изказвания е в някаква, макар и в малка степен по-вероятно от другото, значително по-вероятно от другото, несравнено по-вероятно от другото и под.“ (Герджиков 1984: 147). Тъй като според Г. Герджиков чрез презумптива се дава оценка за степента на достоверност на едно изказване в съпоставка с контрадикторното изказване, то той представлява бипропозиционална категория – в неговото значение е кодирано отношение между две предикативни ядра, между две съждения, които поставят „истинността на дадено съждение в определено отношение с истинността на друго съждение“ (Герджиков 1984: 141).

Ако Г. Герджиков определя презумптива в типологически аспект като вероятностен модус, който е неядрена, шифтърна, модална, бипропозиционална категория (Герджиков 1984: 162), то И. Мелчук го характеризира като една от петте грамеми на категорията ‘евиденциалност’, „чиито грамеми показват по какъв начин говорещият е узнал за факта F^n “ (Мелчук 2015: 190). Семантиката на презумптива може да се дефинира по следния начин според учения: „говорещият предполага, че F_n има място [в действителността] (като се опира върху наличните си знания, и др. п.)“ (Мелчук 2015: 191). Фактите от българския език доказват, че презумптивното значение може да бъде граматикализирано отделно от евиденциалността,

независимо дали тя се дефинира като изразяваща източник на информация, или като ангажираност на говорещия с достоверността на изказването за действието.

Тъй като презумптивните форми изразяват оценка на говорещия за достоверността на дадено съждение *A* в сравнение с достоверността на контрадикторното съждение *не-A*, те могат да се определят като епистемични по модална принадлежност.

II. Презумптивът в българския език

В българския език съществуват *ще да*-глаголни форми, за чийто статус са изказани няколко противоположни мнения. Според едно от тях формите от типа *ще (да) чете* и *ще (да) е чел* представляват транспонирани употреби на бъдеще и съответно на бъдеще предварително време (Андрейчин 1944, Маслов 1981). Вариант на тази позиция е виждането на Р. Ницолова, която смята, че това са „модално употребени индикативни форми“, които са „недоразвила се и неутвърдила се граматическа категория“ (Ницолова 2008: 330–331).

Второто мнение дава на *ще да*-формите статус на самостоятелна глаголна категория: според Г. Герджиков това е бипропозиционална глаголна категория, вероятностен модус на изказването, който има форми за сегашно, аорист, имперфект, перфект и плусквамперфект (Герджиков 1984). Ал. Александров се присъединява към мнението на Г. Герджиков, че предположителните форми не принадлежат към „модуса на изказването и че заемат периферно място в глаголната система. Според Александров те са резултат от синтактична кондензация (Александров, Русинова 2010: 70). За В. Маровска *ще да*-формите имат статуса на предположително наклонение (Маровска 2013: 301). Съществуват и автори, които не посочват точния статус, но става ясно, че презумптивните форми се приемат за глаголна категория, напр. П. Пашов представя една доста разширена парадигма на предположителните глаголни форми в българския език, в която са включени и форми, които според други автори са конклузивни (Пашов 1999: 190–196). Ив. Куцаров приписва на *ще да*-формите статус на лексикален конклузивен модификатор (Куцаров 1994: 201–205), а С. Конедарева ги характеризира като конструкции, изразяващи несъщинска евиденциалност (Конедарева 2015).

В настоящата работа се възприема виждането, че презумптивът в българския език е самостоятелна глаголна категория, която е различна от евиденциалната категория, но като нея е част от епистемичната модалност. Презумптивът не може да се определи като наклонение, тъй като не характеризира пряко връзката действие : реалност, а представя отношение на говорещия към изказването във връзка със степента на вероятност за реализация на действието.

Първият етап от възникването на презумптива в българския език се свързва с транспозиция на бъдеще време в полето на сегашното и на бъдеще предварително в

полето на перфекта. Това обяснява формалното съвпадение на формите на индикативното бъдеще време (*ще чете*) и презумптивното сегашно време (*ще (да) чете*), както и на индикативното бъдеще предварително време (*ще е/бъде чел*) и презумптивния перфект (*ще (да) е чел*). Причините за съвпадението на тези форми дават основание този тип омонимия да бъде отличена със собствен термин, предложен от Г. Герджиков (Герджиков 1984) – бипартиципанти, т.е. участници в две различни парадигми. Разграничаването на тези бипартиципанти личи от факта, че презумптивните форми най-често задържат частицата *да*, макар и да се срещат без *да*, но твърде рядко. Това, както подчертава Г. Герджиков, е стремеж за ликвидиране на бипартиципалния характер на тези форми (Герджиков 1984: 126).

Като втори етап от процеса на граматикализация във формален аспект може да се приеме възникването на *ще да*-форми за другите небъдещи времена – аориста, имперфекта и плусквамперфекта (*ще да е чел*, *ще да е четял*, *ще да е бил чел*). Създаването на тази самостоятелна презумптивна парадигма се доказва и от образуването на отрицателните форми чрез добавяне на частицата *не* – *не ще да чете*, *не ще да е чел*, за разлика от индикативните форми *няма да чете* и *няма да е/бъде чел*. Освен това в презумптивните форми участва само глаголът *съм*, но не и *бъда*.

От съвременна гледна точка презумптивната семантика се носи от форманта *ще да*, а извеждането ѝ в исторически план трябва да е от темпоралното значение на бъдеще време (нереализирано все още действие), а не от модалното значение на *хотѝти* (вж. по този въпрос и Герджиков 1984: 128).

Прегледът на мненията за формите на българския презумптив (напр. на Герджиков 1984, Маровска 2013, Пашов 1999), данните от няколко корпуса и бази данни на българския език², както и употребите в интернет дават основание да се предложи един възможно най-пълен формален модел. Въз основа на емпиричните данни се оказва, че противопоставянето несвидетелски : свидетелски форми е значим семантичен признак при оформяне на парадигмата на българския презумптив в миналия план.

Необходимо е обаче да бъде направено едно важно уточнение, свързано с възможността с презумптивните форми да се изразява не само предположение за глаголното действие, но и за обстоятелства, свързани с него. Този факт е подчертан в изследванията на Ал. Александров. Авторът представя контексти, в които

² Българският национален корпус – <http://dcl.bas.bg/bulnc/dostap/>, Българският референтен корпус – <http://www.webclark.org/>, Българският корпус на политическата и журналистическата реч – <http://www.political.webclark.org/>, стенограми на Народното събрание – <http://www.parliament.bg/bg/plenaryst>, електронните бази данни на страницата за устна комуникация bgspeech.net, както и други бази с текстове от устна реч – на Цв. Николова, Кр. Алексова и Ив. Мавродиева на адрес <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/>

предположението е за обстоятелствата на действието (изпитваната мъка като причина за смъртта), напр. *Той умря в ръцете ми. От мъка ще да умря* (Александров, Русинова 2010: 69). Към тези случаи могат да се добавят свидетелски употреби на сегашните презумптивни форми в рамките на съставното именно сказуемо. В изречения от типа *Вие ще да сте новият учител* позицията на говорещият е свидетелска, а предположението е по отношение на изпълняваната от съкомуникатора социална роля.

Както става ясно от Таблица 1, при деятелните презумптивни форми в българския език съвпадат презумптивният аорист и перфект, което се дължи на начина на формообразуване. В страдателен залог съвпадат несвидетелските сегашно и перфект (*ще да е четен*), както и имперфект, аорист и плусквамперфект (*ще да е бил четен*), а при несвидетелските форми *ще да беше четен* представя съпадението на имперфекта, аориста и плусквамперфекта. От гледна точка на теорията на граматическите опозиции съпадението е резултат от парадигматичната неутрализация на признака перфектност (предварителност), която съществува и в индикатива. Аористът се присъединява към съпадащите имперфект и плусквамперфект поради формални причини – липса на разлика между аористната и имперфектната форма на *съм*.

Таблица 1: Деятелни презумптивни форми

Време	Несвидетелски форми	Свидетелски форми
Сегашно	ще (да) четѐ	-----
Перфект	ще (да) е чел	-----
Аорист	ще (да) е чел	ще (да) чѐте
Имперфект	ще (да) е четял	ще (да) четеше
Плусквамперфект	ще (да) е бил чел	ще (да) беше чел

Таблица 2: Страдателни презумптивни форми

Време	Несвидетелски форми	Свидетелски форми
Сегашно и перфект	ще (да) е четен	
Имперфект, аорист, плусквамперфект	ще (да) е бил четен	ще (да) беше четен

Поради ограничения в обема тук ще бъдат дадени само отделни примери за презумптивните форми в изречения: презумптивна сегашна несвидетелска форма – *Здравната реформа ще да е като Прокрустово ложе*. (<https://www.zovnews.com/>

bg/zdravnata-reforma-shte-da-e-kato-prokrustovo-lozhe); несвидетелски аорист + несвидетелски имперфект – *Ще да са ходили при него, ще да са говорили: "Абе, върни ги при тебе, не ти ли е жал да са изгонени по островите.* (<http://www.segabg.com/article.php?id=864690>); несвидетелски плусквамперфект – *В 1853 г. съчиняването на поемата ще да е било напреднало доста, защото на 21 март той писал на Палаузова: "Кралев Марко може белким да види белий свят, ако не съм близо при огъня, кога почувствувам слабостта си."* (Ю. Трифонов – https://liternet.bg/publish17/iu_trifonov/izbrani/sychineniia.htm); свидетелски имперфект – *От доста време ще да стоеше в тази поза и явно всеки момент царството на сънищата щеше да вземе надмощие над съзнанието му ако не бяхме влетели ние.* (<http://www.smehurko.info/motopetra2010/01-syria.php>). Поради съвпадението на презумптивния аорист и перфект е трудно да се прецени темпоралната принадлежност. Освен това опитът за трансформация на презумптивните форми в индикативни с цел проверка на темпоралността води всъщност до трансформация в конклузивни аористни форми, но поради съвпадението на конклузивния аорист с индикативния перфект те биват обявявани за перфектни, когато става въпрос за презумптивен аорист. Подобен е следният случай – *Майка ми, като най-смела и самоотвержена, се редеше на опашката, за да ни зарадва с лакомствата цитрусови. Веднъж опашката ще да е била доста яростна, защото мама се върна без кончета на палтото – такова дърпане и бутане ще е било!* (dolap.bg/2017/12/22/нова-година-в-моето-детство-от-уляна-к/).

От базата данни с употреби на презумптива в българския език най-редки са аористните и плусквамперфектните свидетелски форми – Г. Герджиков предлага един приемлив за българското езиково съзнание пример с аористен свидетелски презумптив: „Той ще да разбра работата – затова ни погледна така“ (Герджиков 1984: 125), а В. Маровска дава пример със свидетелски презумптивен плусквамперфект: „Той ще да беше принесъл в жертва не само идеалите си, душата си ще да беше (е) жертвал за свободата ви, Те ще да го бяха измислили рая, те ще да бяха изкупили мъката човешка, те ще да бяха написали словото божие“ (Маровска 2013: 318).

III. Презумптивът в румънския език

Семантиката на презумптива в румънски не се отличава от тази в български и може да се определи като изразяване на предположение от страна на говорещия за действие или състояние в настоящ или минал момент. Вероятно по-напредналият процес на граматикализация е причината в румънската лингвистична литература на презумптива да се отделя по-голямо внимание, и то значително по-рано в сравнение с българската. По традиция презумптивът се определя като едно от глаголните наклонения – в академичната граматика на съвременния румънски език той е описан

заедно с индикатива, конюнктива, кондиционал-оптатива и императива (GLR 1966). Дискусионен остава въпросът за парадигмата на румънския презумптив. Различните мнения по въпроса са обобщени в статия на американския лингвист В. Фридман, който определя два полюса при формалното представяне на презумптива. Минималистичният подход включва само формата от типа *va fi cântând* ‘ще да пея’ – тя е формирана въз основа на бъдеще време, включва спомагателния глагол за бъдеще време, инфинитив на глагола ‘съм’ и деепричастие на пълнозначния глагол. Тази форма е уникална – не съвпада с никоя друга форма на бъдеще време и се употребява единствено с презумптивно значение. Максималистичният подход включва три модела за образуване на презумптив: със спомагателния глагол за бъдеще време *voi* или съкратената форма *oi*; с конюнктивния маркер *să* ‘да’; със спомагателния глагол за кондиционал *aș*. Вторият формант е инфинитив на глагола ‘съм’, а третият, който оформя и темпоралното противопоставяне – деепричастие за сегашно време и причастие за минало време. Така се формират три парадигми с по два члена с темпорално значение (примерите за в 3 л., ед.ч.): *va/o fi cântând/cântat*; *să fi cântând/cântat*; *ar fi cântând/cântat* ‘ще да пее / ще да е пял’. Между тези две крайни концепции множество автори приемат и изключват дадени форми (по-подробно вж. Friedman 1998).

В по-разширен вариант представя парадигматизацията на презумптива Т. Михок. Авторката добавя още един модел на формиране, който се основава на инфинитива, но също така включва допълнителни форми с темпорално и аспектиално значение (които липсват в съвременните граматики, но тя се позовава на по-стари). Данните от Михок са обобщени в Таблица 3 (Mihoc 2013).

Таблица 3. Модели на формиране на презумптив в румънски.

	Модел с бъдеще време	Модел с кондиционал	Модел с конюнктив	Модел с инфинитив
Презумптивен перфектив	<i>va/o cânta</i>	<i>ar cânta</i>	<i>să cânte</i>	<i>a cânta</i>
Презумптивен прогресив	<i>va/o fi cântând</i>	<i>ar fi cântând</i>	<i>să fi cântând</i>	<i>a fi cântând</i>
Презумптивен перфект	<i>va/o fi cântat</i>	<i>ar fi cântat</i>	<i>să fi cântat</i>	<i>a fi cântat</i>
Минал презумптивен прогресив	<i>va/o fi fost cântând</i>	<i>ar fi fost cântând</i>	<i>să fi fost cântând</i>	<i>a fi fost cântând</i>
Минал презумптивен перфект	<i>va/o fi fost cântat</i>	<i>ar fi fost cântat</i>	<i>să fi fost cântat</i>	<i>a fi fost cântat</i>

Редът с т. нар. презумптивен перфектив съвпада напълно с бъдеще време на индикатива, сегашно време на кондиционал и конюнктив и с инфинитивната форма на глагола (в съответните колони на таблицата); редът с презумптивния прогресив е уникален и се употребява само за презумптив; редът с презумптивния перфект съвпада с бъдеще предварително време и с миналите времена на съответните наклонения; редовете с минало прогресивно и минало перфектно време са уникални, но тези форми се употребяват изключително рядко.

Интересен факт във връзка с граматикализацията на презумптива в румънски е, че в този език съществуват три модела за изграждане на бъдеще време: със спомагателния глагол *voi* ‘отивам’ и инфинитив на пълнозначния глагол; със спомагателния глагол *am* ‘имам’ и конюнктив на пълнозначния глагол; с частицата *o* с произход от ‘искам’ и конюнктив на пълнозначния глагол. От трите модела само този с *voi* е развил презумптивно значение и съответната парадигма, но от друга страна са възникнали паралелни модели въз основа на други категории. Прави впечатление идентичното темпорално-аспектуално развитие на четирите модела, с което се оформят паралелни презумптивни парадигми. Четирите модела обаче не са семантично и функционално еквивалентни. За моделите с конюнктив употребата им в главно изречение е възможна, ако то е въпросително. Четирите модела са развили и евиденциални значения в контекст, който позволява такова тълкуване, но само моделът с бъдеще време може да изрази евиденциалност самостоятелно, докато останалите три модела са задължително придружени от лексикални маркери (Mihos 2013: 6).

Тъй като възможните форми в румънския език са многобройни, ще илюстрираме употребите на презумптива с няколко примера от различните парадигми и времена.

Ar fi vorba despre același format. ‘Ще да става дума за същия формат.’

В горното изречение е употребена форма от модела, построен с кондиционален спомагателен глагол и инфинитив на пълнозначния. Темпоралната ориентация е сегашна, формата е немаркирана аспектиално. Изобщо определянето на този ред от форми като перфективен е неточно.

Prozatoarea se numește Georgeta Blendea Zamfir. Mă întreb cum va fi vorbind ea cu soțul, în bucătărie... ‘Писателката се казва Джорджета Блендя Замфир. Питам се как ли си говори с мъжа си в кухнята.’

Във второто изречение е употребена сегашна прогресивна форма на модела с бъдеще време, който е и най-честотният в румънски. Формата представя действието като процес, който се извършва в момента, а презумптивното значение е допълнително усилено с глагола ‘питам се’ в главното изречение.

Va fi făcut vreo poză. (M Sadoveanu, примерът е от Mihăileanu 2006) ‘Ще да си е направил шега.’

В третото изречение е представена една от най-честотните форми в румънския презумптив – модел с бъдеще време, перфект.

Dar dacă asta e ceva de neimaginat, atunci ce va fi prin anul 2100, când Raymond Kurzweil spune că probabil, progresul tehnologic va fi fost ajuns până acolo, încât să transformăm tot Pământul într-un uriaș calculator. ‘Но ако това е нещо, което не можем да си представим, тогава какво ще бъде преди 2100 година, когато Реймонд Курцвейл казва, че вероятно технологическият прогрес ще да е стигнал дотам, че да превърнем цялата Земя в огромен калкулатор.’

и инфинитив съществуват синтактични ограничения – използват се в подчинени изречения,

Миналата перфектна форма е рядко срещана, в дадения пример съчетава темпорални и презумптивни характеристики. Темпоралната ориентация е сложна – описва резултат от действие, който ще бъде наличен в следходен момент спрямо момента на говорене. Същевременно е маркирана със значение за предположение – наличието на инфинитива *fi* след спомагателния глагол прави формата презумптивна и ако бъде отстранен, интерпретацията ще бъде единствено темпорална.

IV. Обобщения

Сред общите характеристики на категорията на презумптива в български и румънски е тенденцията към граматикализация и парадигматизация, която е по-добре изразена в румънския. В българския възникват паралелни парадигми, които се основават на свидетелско или несвидетелско отношение на говорещия, но и двете се опират на семантична реинтерпретация на бъдеще и бъдеще предварително време с последващо разширяване с други времена, докато в румънски са се извършили четири паралелни процеса на граматикализация въз основа на различни глаголни времена и наклонения. Все пак най-добре застъпен в румънски е моделът с бъдеще време, който съответства на българския модел.

Семантиката на презумптивните форми в български и румънски съвпада, но в румънски вероятно поради по-напредналата граматикализация и по-високата честота на употреба се забелязва по-голямо разнообразие на значенията, както и на глаголите, които могат да бъдат в презумптив (иначе казано, не всеки румънски презумптив би се превел с презумптив и на български). Допълнително в румънския, при липсата на граматикализирана евиденциалност, презумптивът може да се срещне с евиденциални значения.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Александров, Русинова 2010: Александров, Ал., Р. Русинова. Особена бъдещност при предположителните форми с ще да. – В: Александров, Ал., Р. Русинова. Помагало по българска морфология. Глагол. Велико Търново: Издателство „ИВИС“, 2010.
- Алексова 2005: Алексова Кр. Отношението модалност – евиденциалност – презумптивност (с оглед и на българския език). – В: Вълчанова, М., М. Кузмова, М. Михайлова. Юбилеен славистичен сборник (10 години Славянска филология в Югозападния университет „Неофит Рилски“). Благоевград, 2005, с. 420 – 430. georgesg.info/belb/personal/aleksova/mod-ev-prezumpt.pdf
- Алексова 2018: Алексова К. Парадигмата на презумптива в съвременния български език (върху материали от интернет). – В: Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie, кн. 7. 2018, с. 8 – 24.
- Андрейчин 1944: Андрейчин, Любомир. Основна българска граматика. София: Хемус, 1944.
- Ганева 2006: Ганева Г. Исторически развой на употребите на презумптивните глаголни форми. – В: Отвъд думите: превращенията на смисъла. Сборник с доклади от Националните конференции за студенти и докторанти, Пловдив, 2004 и 2005. Пловдив: УИ „П. Хилендарски“, 2006, с. 376 – 381.
- Герджиков 1984: Герджиков Г. Преизказването на глаголното действие в българския език. София: Наука и изкуство, 1984.
- Конедарева 2015: Конедарева, С. Евиденциалността в българския език –типологичен аспект. Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“. Благоевград. <http://rd.swu.bg/media/37429/avtoreferat.pdf>
- Куцаров 1994: Куцаров, Иван. Едно екзотично наклонение на българския глагол. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Маровска 2013: Маровска, Вера. Референция и рефериране в света на езика. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски, 2013.
- Маслов 1981: Маслов, Юрий. Грамматика болгарского языка. Москва: Высшая школа, 1981.
- Мелчук 2015: Мелчук, И. Курс по обща морфология. Т. II. Втора част: Морфологични значения. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015.
- Пашов 1999: Пашов, Петър. Българска граматика. София: ИК Хермес, 1999.
- Търпоманова 2017: Търпоманова Е. Лексикални, граматични и синтактични средства за изразяване на предположение в българския език. – В: Търпоманова, Е., Кр. Алексова (съст.). Надмошие и приспособяване. Т. 2. Езиковедски четения. София: Факултет по славянски филологии, с. 52–59. http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/28501?tk=AABvVQAAAABapTID.M3df8H5gPbcD1Kj_aWyDwg
- Declès, Guentchéva 2001: Declès, J.-P., Guentchéva, Zl. La notion d'abduction et le verbe devoir 'épistémique'. – In: Dendale, P., Van der Auwera, J. (eds.) Cahiers Chronos 8. Les verbes modaux. Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, p. 103 – 122.

- Friedman 1998: Friedman, V. The Grammatical Expression of Presumption and Related Concepts in Balkan Slavic and Balkan Romance. – In: Flier, M., Al. Timberlake (eds.). *American Contributions to the 12th International Congress of Slavists*. Bloomington: Slavica, pp.390 – 405.
- GLR 1996: Graur, Al. et al. *Gramatica limbii române. Vol. I*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Mihăileanu 2006: Mihail Mihăileanu. Considerații privind modul prezumtiv în limba română. – *Revista Limba Română*, anul XVI, 2006, nr. 4-6. <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1570>
- Mihoc 2013: Mihoc, T. *The Romanian presumptive mood: the key to the Romanian will-future*. http://scholar.harvard.edu/files/tmihoc/files/mihoc2013.final_.pdf
- Tarpomanova 2016: Tarpomanova, E. Expressing presumption in the Balkan languages. – В: Търпоманова, Е., Б. Михайлова, В. Алексова (ред.). *Балканското езикознание днес*. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2016, стр. 168 – 175. https://www.academia.edu/31574788/Expressing_presumption_in_the_Balkan_languages
- Zafiu 2009: Zafiu, R.-I. Interpretări gramaticale ale prezumtivului. In R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (eds.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Guțu Romalo*. Bucharest: Editura Universității din București, 289 – 305.